

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 11.02.2024 Kabul/Accepted: 06.05.2024

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 401-425.

TÜRK KADININA SEÇME ve SEÇİLME HAKKI VERİLİŞ SÜRECİNİN TÜRK BASININA YANSIMALARI: "İŞ HAYATINDA KADIN" MÜLAKATI ÖRNEĞİ

Bilal KAS¹

Öz

Tanzimat'ın ilanından sonra kadının sosyal hayattaki yeriyle alakalı tartışmalar, zamanla Türk kadını lehine belli bir seviyeye ulaşır. Bu tartışmalar, Osmanlı'nın son senelerinde seçme ve seçilme hak arayışına evrilir ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da fasıllarla devam eder. Afet İnan'ın 1929 senesinde Atatürk'ün onayını almasıyla kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşmaları da hızlanır. Aynı yıl *Vakit* gazetesinde yayımlanmaya başlayan "İş Hayatında Kadın" başlıklı mülakatların muhtevassından Türk kadınının sosyal konumu ve siyasi haklarına ilişkin çeşitli sonuçlara varılır. Mülakatlardan hareketle devrin sosyal ve siyasi hayatının ve erkek egemen iktidarının yansımaları ile Cumhuriyet Dönemi feminizm faaliyetlerinin beraber değerlendirilmesi yapılmış olur. Mülakatlarda anlatılanlar yeri geldikçe ve derinlemesine inmeden roman, hatıra ve aynı günlerdeki süreli yayınlardaki haberlerle desteklenmiştir. Özellikle devrin önde gelen kadınlarının kendi hak ve hürriyetleri hakkında fikir yürüttükleri mülakatların değerlendirildiği bu makalede siyasi erk, devrin önde gelen erkek simalarının fikirleri, toplumsal cinsiyet kabulleri, kültürel kodlar genelde kadın hakları, özelde ise seçme ve seçilme hakları noktasında karşılaştırılmalı yorumlanmıştır. Böylelikle Türk kadınının TBMM'de 1935'ten 2023 senesine kadar temsil kabiliyetinin neden erkek milletvekili sayısına göre yetersiz olduğu konusuna da yorumlar getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Devri basını, Erken Dönem Cumhuriyet Feminist Hareketleri, Seçme ve Seçilme Hakkı, Toplumsal Cinsiyet, *Vakit* Gazetesi.

Reflections of the Process of Giving the Right to Vote and Be Elected to Turkish Women on the Turkish Press: An Example of the "Women in Business Life" Interview

Abstract

After the proclamation of the Tanzimat, the discussions about the place of women in social life reached a certain level in favor of Turkish women over time. These debates evolved into the search for the right to vote and be elected in the last years of the Ottoman Empire and continued with chapters after the proclamation of the Republic. With the approval of Atatürk in 1929, Afet İnan accelerated women's right to vote and be elected. From the content of the interviews titled "Women in Business Life", which started to be published in the newspaper *Vakit* in the same year, various conclusions were reached regarding the social position and political rights of Turkish women. Based on the interviews, the reflections of the social and political life and male-dominated power of the period and the activities of feminism in the Republican Period are evaluated together. What was told in the interviews was supported by novels, memoirs and news in periodicals of the same days. In this article, in which the interviews of the leading women of the period about their rights and freedoms were evaluated, political power, the ideas of the leading male figures of the period, gender acceptances, cultural codes were interpreted comparatively

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı, e-posta: bkas2322@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1355-5681.

in terms of women's rights in general and the right to vote and be elected in particular. Thus, comments were also made on why the representation of Turkish women in the Grand National Assembly of Turkey from 1935 to 2023 was insufficient compared to the number of male deputies.

Keywords: *The Press of The Atatürk Era, The Early Republican Feminist Movements, The Right to Vote, Gender, Vakit Newspaper.*

Structured Abstract

In the Westernization activities that left their mark on the last two centuries of the Ottoman Empire, the position and place of women in social life has been one of the issues that has maintained its vitality. Before the proclamation of the Republic, women became visible for various social and economic reasons and took part in many areas that were thought to belong to men. The fact that women are individuals in the legal sense and that they should have the same rights as male citizens began to be expressed by female intellectuals who grew up before the proclamation of the Republic. Names such as Halide Edip [Adivar], Nezihe Muhittin [Tepedelengil], Sabiha Zekeriya [Sertel] and Şükûfe Nihal [Başar] stated that women should have their political rights before 1923 and continued to say and discuss this in the following years. While some of these enlightened women discussed all kinds of women's rights on the agenda of the period in various structures such as the Turkish Women's Union, some of them continued to defend women's rights through their columns in newspapers or through their works.

The main element of this study is the reflections of Turkish women in the Turkish press of the Early Republican Period in the process of gaining the right to vote and be elected by Turkish women, who gained all their political rights with the 1935 elections. The issue of political rights, which gained momentum in 1929 when Afet İnan opened political rights to public discussion with the approval and encouragement of Atatürk, found an important place in the press of the period. In this study, by paying attention to the limitation and sampling that make scientific research effective, the interview series titled "Women in Business Life" in Vakit newspaper in 1929 was selected and evaluated as the main material of the study. In this series of interviews, the opinions of women in various occupational groups regarding the place, responsibilities and political rights of Turkish women in working life were evaluated by taking into account the dominant idea of the political power of the period and the patriarchal structure. In 1929, when the interview was conducted, it was seen that male-dominated or patriarchal cultural elements were still alive when it came to women, with examples given from the periodicals and various works of the period – although the existence of a political power that adopted Westernization as its motto was mentioned. When the opinions of the women participating in the interview regarding the place, position and political rights of Turkish women in working life are evaluated together with the political and social life of the period, the reasons why Turkish women could not get closer to men in the proportion of deputies when the following years are taken into account are also revealed. When the comments on the political rights issue of the women who participated in the interview titled "If a Woman Becomes a Saylav" in Cumhuriyet newspaper in 1935 and in the interview of Vakit newspaper in 1929 were compared, it was seen that the problem of women's social and political identities and their existence in society had similar contrasts with Turkish modernization. The dualism inherited from the Ottomans in the new Turkish state, which is trying to modernize, continues the contradictions and dualism felt in other cultural elements when it comes to the assimilation of women. With the encouragement and guidance of Atatürk, Turkish women, who first took part in the municipal elections and then in the parliamentary elections in 1935, are constantly guided and criticized in terms of what they deserve, how much they can do and their limits. With the encouragement of Atatürk, the number of women entering the parliament shows a continuous decrease in the following years. The decrease in the number of women even in democratic environments after Atatürk's death reveals a contradiction in Turkish modernization, as well as an interpretation that women cannot exist without a patron or a strong foundation. Taking into account the examples from various periodicals of the period, various novels or memoirs, when the process of Turkish women gaining their political rights is interpreted together with the path followed by Turkish modernization and the political-social characteristics of the period, the fact that the number of women deputies in the 1935 elections could only be exceeded in terms of quantity in the 2018 elections is understood.

Giriş

Türk kadını, Osmanlı'nın son iki yüz yılına damgasını vuran modernleşme çabalarından etkilenmiş, eğitim hakkını kazanmakla başlayan, toplumun diğer sahalarına kadar yayılan ve geniş bir daire içinde ilerleyen sosyal ve siyasi çerçevedeki haklarına Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle yenilerini katarak ulaşmıştır. Yeni Türk devletinin kurulmasının ardından kadın hakları, 1924 senesinde öğretimin birleştirilmesinden başlayarak 1930'da Belediye ve 1934 senesinde Millet Meclisi'nde seçme ve seçilme haklarını elde etmekle olgunlaşır. Birbirini takip eden çeşitli kanun ve düzenlemeler her ne kadar kadınlarla doğrudan ilgili olsa da kanun koyucular, ret ve kabulleri meydana getiren siyasi iktidar, tamamen erkek egemen gücün idaresindedir (Saktanber, 2009, s. 323, 333).

Cumhuriyet kadını, her ne kadar kendini erkek egemen alanlarda görünür kılsa da karşısında yıkılması zor geleneksel ve tabulaşmış birçok fikirlerle karşılaşır. Kadınların seçme ve seçilme haklarının tartışıldığı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın ve erkek aydınların tesirinden kurtulamadığı geleneksel, ataerkil yapıyı ve bu yapının muhtevasını tanımak, "İş Hayatında Kadın" anketine katılan kadın aydınları ve devrin kadın haklarına bakışının daha rahat anlaşılmasını sağlayacaktır.

Türk kadınının siyasi hak mücadelesinde izlediği seyir, Batı'da olduğu şekilden yani kadın hareketlerinin yoğun eylemlerinden farklı bir şekilde gelişmiştir. Siyasi erk tarafından Türk kadınına sunulan hukuki ve siyasi haklar, Türk modernleşmesinde izlenen yolla benzer biçimde, tam manasıyla olmasa da tepeden inme gerçekleşir (Şıvgın, 1998, s. 256). Osmanlı'nın modernleşme uygulamaları dünyada değişen iktisadi düzenle yakından alakalıdır. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde kadınlar görünür olmaya, çeşitli sahalarda seslerini duyurmaya başlar. 19. yüzyılda seçkin aile kızlarının Batılı tarzda eğitim görmeleriyle Tanzimat'tan beri erkek aydın ve sanatçılarca ifade edilen kadın hakları kendi cinsinin sözcülerini de üretmeye başlar. Bu kadın sözcüler, Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadarki zaman diliminde yetişmiş, Batı kültürüyle eğitilmiş, kendine güvenen, iş hayatına atılmaya hazır, siyasetle, sosyal meselelerle yakından ilgili kadın tipidir (Doğramacı, 1985, s. 112). Bu kadın tipi, zamanla donanımını çeşitlendirecek şekilde gelişim göstererek Cumhuriyet yönetimine, yetişmiş aydın kadın sınıfını da iletmış olur. Cumhuriyet'in aydın kadınları, her ne kadar farklı siyasi görüşlere sahip olsalar da Türk kadınının erkek vatandaşlarla eşit olması gereğinde birleşmişlerdir. Bu fikir birliğine rağmen erkek egemen erk, kadının sosyal hayattaki yerini almasına belli sınır ve ölçülerde izin verir. Yeni Türk devletinin tasarladığı kadın tipi itaatkârdır (Zihnioğlu, 2016, s. 23). Vatanın kurtarıcısının sözünden çıkmayan bu kadın tipi, Batılılaşmak mevzuunda ise eğitilmiş, lisan bilen, kılık kıyafette asri, modern hayatın gereklerine uyum sağlayabilen özelliklerinin yanı sıra ailesine bağlı, vatani için canını fedaya hazır, yeni nesilleri yetiştirecek Türk annesidir. Modern kadın algısı son yüzyılın Osmanlı siyasi iktidarından Cumhuriyet iktidarına benzer içerik ve şekillerde aktarılır. İktisadi mecburiyetler ve çağın gerekleri kadının sosyal hayattaki yerini almasını sağlar; ancak vatan ve toprakla kadın bedeni arasında kurulan bağ; namus, mahremiyet, kutsiyet, güzellik ilişkileriyle beslenerek siyasi erkin kadın üzerinde kurduğu milliyetçi ve korumacı tarafı

güçlendirir. Yeni Türk devletinde ülkeyi ve gücü erkek imgesi karşılarken vatan, millet ve hürriyet kavramları kadınla ilişkilendirilir. Devrin süreli yayınlarında tespit edildiği gibi erkekler tarafından korunmaya muhtaç olan “vatan” ve “hürriyet” kadın tasvirleriyle; güç temsilini içinde barındıran ülke görselleri ise erkek tasviriyle yansıtılmıştır. Bu görseller, siyasi erkin ve ataerkil yapının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Ülkeyi temsil eden erkek gücü ve aklının ülke yönetimi konusunda da kadının aklına ve seçimine güvenmediği ya da bu fikre ve kabule hazır olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bu çalışmanın hareket noktası olan kadınların seçme ve seçilme hakları ve iş hayatındaki konumları meselesinin tartışıldığı *Vakit* gazetesindeki “İş Hayatında Kadın” başlıklı mülakat dizisindeki kadın görüşlerinde bahsi geçen kültürel milliyetçi ve muhafazakâr unsurların izleri görülür.

Görsel 1: II. Meşrutiyet ve kadın.

Görsel 2: Türkiye'yi yansıtan erkek görseli.

1919 senesinde yapılan seçimler öncesinde *Vakit* gazetesinde Halide Edip'le Nakiye Hanım'ın [Elgün] kadının siyasi hakları mevzuundaki beyanatlarındaki tezat, mevcut ataerkil yapının gücünü gösterir. Halide Edip'in siyasi hakkı kadınların çoktan hak ettiğine dair çağdaş görüşüne zıt bir şekilde Nakiye Hanım'ın henüz kadınların erkeklerle aynı seviyeye gelmediğini ima ederek görüşmeyi reddetmesi ve erkek aydın ve siyasilerin buna sıcak bakmamaları ortamın buna hazır olmadığını gösterir niteliktedir (Güneş, 2012, s. 157- 162). Aynı tarihlerde *Büyük Mecmua*'da Sabiha Zekeriya'nın kadınların siyasi haklarını elde etmesi gerektiğine dair fikirlerini içeren yazıları ve Halide Edip'in bu konudaki fikirleri çoğunluğun sesi içinde kaybolur (Sertel, 2019, s. 43). Çoğunluğun sesi ataerkil yapının uzantısı olarak kendini ifade etmektedir. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Kadın Birliği'nin siyasi haklara dair giriştiği neticesiz teşebbüslerden ve Halide Edip'in 1919'daki özgürlükçü beyanatından eser kalmayıp, bu teşebbüs ve fikirlerin sessizliğe gömülüşü erkek egemen siyasi erkin aydın kadınları itaatkâr bir tavra sürüklediğinin kanıtıdır. Ayrıca bu kanıtlar göstermektedir ki erkek egemen güçlü bir yapı vardır.

Osmanlı'nın İslamiyet'ten getirdiği ve kültürel kodlarla inşa ettiği ataerkilliği bir kenara bırakan yeni Türk devletinin idarecileri, yaratmaya çalıştıkları sınıfsız bir toplumda kadınları Batılı ve milliyetçi bir ataerkilliğin içine alır (Berktaş, 2010, s. 100). Halide Edip ve Nezihe Muhittin gibi kadın aydınlar, milliyetçi yeni Türk devletiyle uyumlu biçimde çalışabilecek özelliklere sahipken farklı fikirleri sebebiyle kenara çekilirler. Atatürk, dünyadaki ve Türkiye'deki şartları uygun bulduğunda, siyasi erkin kadınlara rol model

olarak işaret ettiği itaatkâr ve aydın “cumhuriyet kadını” Afet İnan kanalıyla 1929 yılında kadınların da siyasi hakları hak ettiği düşüncesini dillendirmesini sağlar. Afet İnan, ders verdiği sınıfta bir erkek öğrencinin kadınların siyasi haklardan mahrum olduğunu hatırlatması üzerine Atatürk’le yaptığı konuşmanın Türk kadınının siyasi haklarını elde etme sürecini hızlandırdığını anlatır (Afet İnan, 1982, s. 70). Bu hatıradan Afet İnan’la Atatürk arasındaki konuşmanın her ne kadar kadınları modern ve eşitlikçi bir alana doğru ilerlettiği yorumu çıkartılabilirse de erkek egemen siyasi erkin kadınların haklarını kendi uygun bulduğunda, rızası dâhilinde onaylamasını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Vakit gazetesinde “İş Hayatında Kadın” başlıklı mülakat tam da Afet İnan’ın kadınların siyasi hakları konusunda kamuoyunu bilgilendirmeye, uygun ortamı oluşturmaya çalıştığı sıralarda yayımlanmaya başlar. Nitekim Türk kadını, siyasi haklarının bir kısmını 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanunu ile alacaktır. Ancak 1929 senesinden itibaren bir yandan kadın aydınların, öte yandan siyasi iktidarın teşvik ve yönlendirmeleriyle Afet İnan’ın Türk kadınlarının siyasi haklarının verilmesi için çalışması gereklidir.

Kadınlar Kadınları Konuşursa

31 Mart 1929 tarihinde *Vakit* gazetesinde “İş Hayatında Kadın” başlığıyla yayımlanmaya başlayan ve devrin önde gelen kadınlarıyla yapılan mülakatın muhtevasını Türk kadınının iş hayatındaki mevkiinden hareketle siyasi ve sosyal hayattaki konumu oluşturur. Bu mevzuda erkek aydın ve siyasiler çokça fikir beyan ettiğinden kadınların kendileriyle ilgili bir konuda konuşmaları, yorumlar getirmeleri ayrı bir önem taşımaktadır.

31 Mart 1929’da Nakiye Hanım’la başlayan mülakat dizisi Avukat İclal Hanım’la 9 Mayıs 1929’da yapılan görüşmeyle sonlanır. Mülakat için çeşitli eğitim seviyesinden seçilen kadınların ekseriyetini aydın ve güçlü kadınlar oluşturmuştur. Mülakat yapılan kişiler, Birinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılarını çekmiş, savaş yılları ve sonrasını müşahede etmiş kadınlardır. Öğretmen, müdür, sanatçı, avukat, doktor, memur, işçi, terzi gibi meslek gruplarından 31 kadınla yapılan mülakat dizisinin yayımlandığı günlerde Türkiye kadınların Belediye seçimlerine katılmaları gibi yeni bir meseleyi tartışmaya başlasa da senelerdir sürüp giden kadın- erkek eşitliği mevzuunun ülkede hâlâ tartışılmaya devam ettiği, erkek aydın ya da siyasetçilerin Türk kadınına biçtiği rolü çok da değiştirmeye hevesli olmadığı görülür. Batılı yeni Türk devleti, kadını ve erkeğiyle tüm vatandaşlarının çağdaş toplumlardaki hak ve hürriyetlere kavuşması yolunda siyaset güttüğünden Türk kadınına siyasi tüm hakları zamanla verilecektir; ancak aydın erkekler başta olmak üzere tam eşitlik fikri vitrinde görülen fakat hakiki hayatta sindirilemeyen bir şekil arz eder. Erkeklerin kadınlara dair hakların verilmesi, tartışılması konularında taraflı olmaları devir icabı çerçevesinde düşünülse de kadınların belediyelerde kendilerine biçtiği vazifeler ya da kendilerini kabul ettirme yolları erkek egemen dilin ve cinsiyetçi rol paylaşımlarının izlerini taşır. Nitekim Afet İnan’ın kamuoyunu bilgilendirmeye başladığı 1929 Mart ayından hemen sonra Türk Kadın Birliği üyeleri siyasi haklar konusunda çeşitli faaliyetlere başlar. 31 Mayıs 1929 tarihinde Kadın Birliği üyelerinden şair İffet Halim [Oruz] bu kapsamda bir konferans verir. Bu konferansta

kadınların tam manada siyasi haklarına kavuşmaları gerektiği fikri dillendirilse de kadınların belediyelerdeki vazifeleri sıralandığında toplumun kadınlara biçtiği roller açığa çıkar. “Mesela kadınlar çocukların pek mühim bir gıdasını teşkil eden sütleri ıslah etmelidirler. Sıtma ile emrazı zühreviye ile mücadele etmek, belediye işlerinde kadınlara düşecek en büyük vazifelerdir” (İmzasız, 31 Mayıs 1929, s. 3).

Erkek egemen düşüncelerin aydın kadınları dahi tesirine alışının sebebi, feminist teorilerin sindirilemeyeşinden ziyade kadınların bile toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirmesi ve siyasi iktidarın yaydığı gücün yoğunluğunda aranmalıdır. Nezihe Muhittin’den sonra Kadın Birliği’nin başkanlığına geçen Latife Bekir [Çeyrekbaşı] belediye ve ev arasında kurduğu ilgiyle yine kadınların temizlik, düzen ve sağlık gibi “kadınsı” işlerle anılmalarına sebep olur. “Kadınlar Birliğine Latife” başlığını taşıyan yazıda Latife Bekir’in adı ve konuşmaları tevriyeli kullanılarak kadınların belediyedeki çalışmalarının evdeki vazifelerine benzer nitelikler taşıyacağına dair ironik bir tavır sergilenir. Bu durum erkekler cephesinde daha ağır tenkitler ve göndermeler içermektedir. 1925 senesinde Nezihe Muhittin’in başını çektiği kadın mebus tartışmalarının alevlendiği günlerdeki cinsiyetçi yaklaşım ve kadınları küçük düşürücü ifadeler aynı ağırlığıyla 1929 senesinde ve kadınlara Belediye için siyasi hakların verildiği 1930’da da sürdürülür.

Görsel 3: Kadınlara mebus olmasına dair.

Görsel 4: Kadınlar ve Belediye azalığı.

Vakit gazetesinde yayımlanan mülakatların anlaşılması için genel hatlarıyla Türkiye’de seçme ve seçilme haklarını kazanma yolunda kadınların neler yaptıkları, siyasi erkin bu çalışmaların neresinde yer aldığı, Osmanlı’dan tevarüs eden ataerkil nitelikler taşıyan kadın algısının boyutları süreli yayınlarla beraber verilmeye çalışılmıştır. Hak talebinde bulunan kadın aydınların kimisinde ve erkeklerin bu hak taleplerine karşı takındıkları olumsuz tavırlarda çok rahatlıkla söylenebilir ki ataerkil zihniyet unsurları vardır. Süreli yayınlardan bu manada verilecek son örnek erkek egemen zihniyetin kolaylıkla zihinlerden silinemeyeceğini de yansıtır niteliktedir. 4 Nisan 1930 tarihinde *Vakit* gazetesinin ilk sayfasında bir tarafta “Afet Hanım’ın Konferansı” başlıklı yazıda “Millî hâkimiyetin cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara ait olduğundan şüphe etmeye mahal yoktur” (İmzasız, 4 Nisan 1929, s. 1) ifadeleriyle beraber Mustafa Kemal Paşa ile Afet İnan’ın fotoğrafları verilirken sayfanın diğer tarafında devrin popüler yazarlarından Hüseyin Rahmi’nin [Gürpınar] “Kadın Erkeğe Mağlup Olmak İçin Yaratılmıştır” başlıklı yazıya yer verilir. “Baba olmaya özenen analar

geçemedikleri tabiat sınırı önünde sinirleniyorlar. Nihayet intihap işlerine karışmak bayrağını açtı, mutlaka güzel, kıyafetleri şık olanları seçecektir” (İmzasız, 4 Nisan 1929, s. 1).

Kadınlara siyasi haklarının belediyelerle alakalı kısmı verilirken erkek aydın ve siyasetçiler bunun sonunun meclise kadar varacağını bilmektedirler. Cumhuriyet’in ilanından sonra siyasi hak talebinde bulunan kadınların önüne, erkeklerin askerlik yaparak genel bir eğitimden geçmeleri bir engel gibi çıkarılmış, henüz tekâmül etmiş ve istenen eğitim seviyesini yakalamış bir kadın tipinin oluşmaması kadınlara mazeret olarak sunulmuştur (Oruz, 1986, s. 33). Yeni Türk devleti modernleşme ve yeni siyasi rejimi kuvvetlendirmek için bir dizi düzenleme ve inkılap yaparken herhangi bir tereddüt yaşamamış, kadın hakları mevzuunda dikkatli ve emin adımlarla yavaş hareket etmeyi tercih etmiştir.

Kadınlar Neden Çalışır?

Vakit gazetesindeki “İş Hayatında Kadın” başlıklı mülakat dizisinin yayımlanma amacı, çeşitli meslek gruplarından seçilmiş kadınlara yöneltilen soruların cevaplarından hareketle Türk kadınının sosyal ve siyasal hayattaki yeni konumunun kadınlar cephesinde nasıl karşılandığının devrin günlük yayımlanan bir gazetesi kanalıyla anlaşılmasıdır. Mülakattaki asıl sorular; suallerin yöneltildiği çalışan kadınların iş hayatına niçin başladıkları, bu hayattan memnun olup olmadıkları, çalışan kadının annelik ve ev hanımlığını beraber götürüp götürmediği ve en önemlisi kadının siyasi ve sosyal manada istikbalini nasıl gördükleri konularından meydana gelir. Kadınların iş hayatına girmelerindeki sebep ya da sebeplerin arandığı ilk soru ve akabinde yöneltilen kadınların içine atıldıkları iş hayatından memnun olup olmadıklarının öğrenilmeye çalışıldığı ikinci soru anketin siyasal haklar sorusuna uzanan kısmının temelini oluşturması bakımından önemlidir.

Mülakata katılan kadınlar, yakın dönem Osmanlı sosyal tarihiyle beraber genç Türk devletinin güncel yaşam tarzı ve hayat anlayışına dair birçok bilginin aktarıcısı konumundadırlar. Zaten 1913’ten itibaren çeşitli kadrolarda memur olma hakkını elde etmiş Türk kadını, Genç Türk devletinde zamanla kamu dışı alanlarda da iş hayatına atılmıştır. Gelişmelere rağmen 1926 senesinde çıkarılan 788 sayılı kanunda kadınların eşlerinin rızası dâhilinde memurluk yapabilecekleri hükmünün yer alışı, kadınların uygulamada iş hayatına girdiğini, buna rağmen hukuki düzenlemelerde erkek egemen gücün korunduğunu gösterir (Kırkpınar, 2001, s. 228- 229). Mülakat yapılan kadınlardan öğretmen, müdür ve doktor olanlar düşünüldüğünde genç Türk devletinde nicelik bakımından olmasa da kadınların kamu alanında varlıklarını göstermeye başladıkları söylenebilir. Öğretmenlik “kadınsı” mesleklerden sayılsa da doktor olan kadınların varlığı belli sınırlamaların yavaş da olsa kalkacağına dair bir inancın oluşmasını sağlar. İlk mülakatın yayımlandığı 31 Mart 1929 tarihli *Vakit* gazetesinde “Kadın Mübaşir İşe Başladı” başlıklı kısa bir yazı dikkat çekicidir. Habere göre ilk kadın mübaşir vazifesinin başına geçmiştir (İmzasız, 31 Mart 1929, s. 3).

Muallim Nakiye Hanım’ın verdiği cevaplar çok mühimdir. Çünkü kendileri 1908’den sonra gelişen kadın hareketleri içinde adı sıklıkla geçen bir isimdir. Ancak sözleri ve eylemleri Halide Edip ya da Şükûfe Nihal’in korkusuz tavırlarını içermez; aksine kadın hakları gibi

hassas bir meselede siyasi iktidarın dikkatini çekmeyecek ılımlı bir yol izlemeyi tercih eder. Nitekim 1919 senesinde kadının siyasi hakları gündeme getirildiğinde sessiz kalmayı yeğleyen yine Nakiye Hanım olmuştur. İş hayatına başlama sebebini iktisadi mecburiyetlere bağlamayan Nakiye Hanım, “bende küçüklüğümde beri bitmeyen, bir nasıl söyleyeyim bilmem ki bir kuvvet, bir meslek aşkı vardı” (Agâh Sırrı, 31 Mart 1929, s. 1- 2) diyerek güçlü ve farklı bir kadın görüntüsü yaratır.

2 Nisan 1929 tarihli mülakat, Ortaokul Müdürü Seniha Nafiz Hanım’la yapılır. Nakiye Hanım gibi meslek aşkını doğuştan getirdiğini söyleyen Seniha Nafiz, iktisadi bir mecburiyetle öğretmenliğe başlamadığını ifade ederek kendini çalışan kadınlar içinde seçkin bir alana çeker. Kendisinde çalışma hakkını gören, kariyer yapmayı hep tasarladığını söyleyen Seniha Nafiz’in konu tüm kadınların çalışması olduğunda savunduğu düşünceler ilginçtir. “Kadınların iş hayatına intisabı iktisadi hayatımız için zaruri olmakla beraber evlatlarını hizmetçilere ve dadılara tevdi ederek onların terbiye ve tahsillerine bigâne kalacak kadar bu hayatın ihtirasına dalmayı zait addediyorum.” (Agâh Sırrı, 2 Nisan 1929, s. 1- 2). Bu düşüncelerini çalışan kadınları iki sınıfa ayırmak suretiyle iletir ve “fikrime göre kadınlar aile ve meslek kadınları namıyla ikiye ayrılmalıdır.” (Agâh Sırrı, 2 Nisan 1929, s. 2) der. Siyasi iktidarın kadını önce nesillerin terbiyecisi, evinin hanımı sonra iş hayatının bir temsilcisi olarak kabulüyle neredeyse aynı noktada birleşen Seniha Nafiz, sınıfsız toplumun ayrılmaz bir parçası olarak korporatist sloganlara benzeyen ezber cümleler sıralar. “Kadın zevcin iyi bir fikir arkadaşı çocuklarına şefik ve malumatlı bir ana, memleket ve cumhuriyete sadık ve fedakâr bir zümre olarak yetişmesini” (Agâh Sırrı, 2 Nisan 1929, s. 2) sağlayan kişidir.

4 Nisan 1929 tarihli mülakat, nakış atölyesi sahibi Zehra Müfit Hanım’la yapılır. Zehra Müfit, çalışma hayatına mecburiyetten başlamayan kadınlardandır. Ancak İstiklal Savaşı’nın başlamasıyla eşinin Anadolu’ya geçmesi üzerine eğitimini aldığı işi tatbik etmeye hızla başlar. Kısa zamanda ev ihtiyacını teminden vatana hizmete doğru açılan atölyede Zehra Müfit, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Billur Kalp* romanındaki Sema Hanım’a Aka Gündüz’ün *Çapkın Kız* romanındaki asli kişi Çapkın’a ve yine Aka Gündüz’ün *Tank Tango* romanındaki Bihter’e çok benzemektedir. Savaş sırasında kimseye muhtaç olmadan, çevrelerindeki muhtaç kadınlara iş imkânı yaratarak girişimci kadınlara kurmaca dünyadan birer örnek yaratan romancıların kurgularını oluştururken sosyal ve siyasi gerçekliklerden nasıl yararlandıklarını Zehra Müfit örneğinde görmek mümkündür. Bu manada edebî eser ve sosyal hayat arasındaki sıkı bağların karşılıklı olarak birbirlerinden etkilendiğini söylemek de mümkündür.

5 Nisan 1929’daki mülakat, matbuat hayatının tanınmış kadın gazetecilerinden Sabiha Zekeriya ile yapılır. Sabiha Zekeriya’nın kadın hakları konusunda mülakat katılımcılarından ayrılan tarafı, kadının konumuna sınıfsal bir zaviyeden bakışıdır. Amerika’daki eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye dönüşünde sadece çalışmak maksadıyla iş hayatına atıldığını belirten Sabiha Zekeriya, çalışmayan kadına karşı acımasızdır. “Tufeyli kadın, satılık kadındır. Her insanın yaratmak ve istihsal etmek kabiliyeti vardır. Bu kabiliyeti iptal ederek başkasının sırtında yaşamak şahsiyet sahibi olmamak demektir” (Agâh Sırrı, 5 Nisan 1929, s. 1).

Sabiha Zekeriya, yalnızca kadınların iş hayatına girmeleri gereğini vurgulayıp kenara çekilmez. Kadınların anne olduklarını unutmamalarını sürekli hatırlatan bir nasihatçi gibi davranmaz ve kadınları çeşitli sınıflara ayırarak kısıtlamayı tercih etmez. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları sıkıntıların çözülmediğinin, çocuk bakımının zorlaştığının ve kadının erkeklerle aynı şartlarda çalışmadığının üzerinde durur.

6 Nisan 1929 tarihindeki mülakat Avukat Güzide Hanım'la yapılır. Güzide Hanım da iş hayatına mecburiyetlerin itmesiyle değil de ülküleri sebebiyle atılmıştır. Ailesinde birçok hukukçu olan Güzide Hanım lise yıllarındayken avukat olacağını kararını vermiştir. Seçkin ve kültürlü bir aileden gelişi genç avukat adayının yolunu açmıştır. Ancak kendi dışında kadınların tamamını ilgilendiren iş hayatında kariyer yapma hususunda modern fikirleri bir anda ortadan uzaklaştır. *"Bence kadınlar genç kızken çalışmalıdırlar. [...] Ailede tam bir ahenk teşkili için kadının pratik hayattan çekilmesi lazımdır."* (Agâh Sırrı, 6 Nisan 1929, s. 4).

Kendisi gayet modern ve serbest bir hayat süren Güzide Hanım, mevcut siyasi erkin korporatist mantığından uzaklaşamayarak kadına asker yetiştiren ve evinin sınırları dâhilinde çalışma hayatına katılabilen özellikler atfeder.

7 Nisan'daki görüşme seçkin bir ailenin ferdiyle yapılmaz. Mülakat, satış memuresi Cazibe Hanım isminde bir kadınla yapılır. Cazibe Hanım, ailesinin iktisadi durumu sebebiyle çalışma hayatına girer. Cazibe Hanım'ın tersine ekseriyet mülakat yapılan kadınların aileleri alt sınıftan değildir. Cazibe Hanım, çalışma hayatından memnun olduğunu söylese de imkânsızlıklar neticesinde iş hayatına atılmamış olsaydı üniversite eğitimi almayı düşündüğünü ifade etmesi onun hayat şartlarını kabul etmek zorunda kalan bir yığın kadından biri yapar (Agâh Sırrı, 7 Nisan 1929, s. 3).

7 Nisan tarihinde gazetede yayımlanan "İclal H." başlıklı kısa bir haber yazısı kadınların iş hayatıyla yakından ilgilidir. Kadınlardan altıncı olarak avukatlık için baroya başvuran İclal Hanım'ın haberi birinci sayfadan okurlara duyurulur (İmzasız, 7 Nisan 1929, s. 1). Son mülakat, henüz baroya yeni giren İclal Hanım'la olacaktır. Kadınların sosyal hayattaki yeriyle alakalı haberler tam da siyasi haklar mevzuu gündemdeki sıcaklığını korurken ardı ardına yapılır. Nitekim aynı sayıda devrin genç kadın yazarlarından Gülsüm Niyazi'nin "Kadınlarımız ve İntihap Hakları" başlıklı yazısı siyasi erkle uyumlu kadın aydınların bir hayli güçlü olduklarını gösterir niteliktedir. Gülsüm Niyazi, yazısında Cumhuriyet kadını Batı'nın süfrajat faaliyetleriyle sesini yükselten kadınlarından ayırır ve kadınlardan "elinin hamuruyla erkek işine" karışmayan bir tavırla Cumhuriyet idarecilerinin haklarını vermesini beklemelerini ister (Gülsüm Niyazi, 7 Nisan 1929, s. 2).

8 Nisan'daki mülakat, Darülfünun Tıp Fakültesinin ilk kadın mezunlarından Suat Rasim'le yapılır. Doktor Suat Rasim, çalışma hayatına atılma gereğini meslek aşkıyla açıklar. Kadın ve erkeği ev idaresi, sosyal hayattaki konumları bakımından eşit gören Suat Rasim, Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı mecburiyetler sayesinde iş hayatına hızla atılan kadının bu atılımına devam edişinin durmadan devam edeceğini savunarak milliyetçi ve erkek egemen fikirlerden uzak olduğunu kanıtlamış olur (Agâh Sırrı, 8 Nisan 1929, s. 4).

10 Nisan 1929 tarihindeki mülakat Safiye Sami [Erol] ile yapılır. Safiye Sami, henüz romancı kimliğiyle tanınmadığından gazetede içtimaiyat doktoru olarak tanıtılır. Safiye Sami, mülakatın yapıldığı tarihlerde AEG firmasının tercüme bürosu şefidir. 11 sene süren eğitim hayatından sonra yabancı lisan bildiği için ve mecburiyetlerden ötürü iş hayatına atılan Safiye Sami, bu hayattan memnun değildir. “Ali tahsil görmekliğime sebep yalnız güzel şeyleri görmek ve duymak için fitri hasretimdi. Güzelliklerdi, bediiyattı. Fakat... Bunların içinde para eden yalnız lisanmış. Bugün onu satıyorum!” (Agâh Sırrı, 10 Nisan 1929, s. 1- 3).

Safiye Sami, kadınlığa, kadın-erkek eşitliğine ve kadının toplumdaki yerine Türk kadınının her şeyden evvel bir anne ve eş olduğu kabulüyle başlar. Nitekim ileriki yıllarda yayımlayacağı romanlarındaki olumlu kadın tipleri bu kabulden hareketle oluşturulur. *Kadıköyü'nün Romanı*, *Ülker Fırtınası* ve *Ciğerdelen* gibi romanlarından hareketle söylenebilir ki kadın roman kişileri “yeni nesle şekil veren bir anne, hakları koruma altına alınan ve nezaketle davranılması lazım gelen bir eş, edepli bir giyim içinde olması gereken ve hakikaten ruhu ile Müslüman olan bir ferttir” (Tek, 2017, s. 178). Romanlarında yaratacağı Müslüman-modern hususiyetleri bünyesinde toplayan kadın kişilerinde de olması gerektiğini düşündüğü hasletleri gençlik yıllarında, bu mülakatta sıralarken çağdaş olmayan isteklerde bulunmaz. Onun istediği kadının tümünden iş hayatından çekilmesi değildir. Kadın eğer isterse iktisadi mecburiyetlerden olmamak kaydıyla sırf kendini tatmin amacıyla çalışmalıdır. Öteki türlü çalışma hayatı kadın için yıpratıcıdır. Oysaki Safiye Sami, kendi çalışma hayatındaki olumsuzluğu tüm kadınlarda da görerek sanki kadını ev içine hapseden bir görüşün savunucusu hâline gelir. Aslında bu yargı yanlıştır. Safiye Sami, gelişmiş ve iktisadi manada kalkınmış bir ülkede kadınların istek dâhilinde çalışacağı bir günün hayalini kurmaktadır.

Safiye Sami'nin mülakatında ortaya attığı kadının çalışma hayatında yeriyle alakalı fikirlere ilk cevap ve ilk kabul Kadın Birliği başkanlığını mülakatın yapıldığı tarihlerde sürdüren Latife Bekir'den [Çeyrekbaşı] gelir.

“Bir kadının cemiyet hayatında, serbest meslekte çalışması büyük bir zevktir. Fakat ağır şerait altında çalışmaktan evinde kalması daha iyidir. Yalnız evvelce de söylediğim gibi kadının her ihtimale karşı çalışmaya hazırlanmış olması muhakkak lazımdır” (Agâh Sırrı, 12 Nisan 1929, s. 2).

Latife Bekir, iş hayatına kadının girişini sonuna kadar desteklediğini söylese de Türk Kadın Birliği başkanının sözlerinden erkek egemen zihniyetin ürettiği kadın rol sınırlamalarından kurtulamadığı açıkça anlaşılır.

Romancı Suat Derviş [Baraner] ile 15 Nisan'da yapılan mülakat, diğer edebiyatçılarla yapılan görüşmelerde olduğu gibi hem kadın hakları çalışmaları hem de edebiyat tarihi açılarından önem taşımaktadır. İş hayatına yani yazıcılık faaliyetlerine nasıl girdiğini anlatan Suat Derviş, edebî gelişiminin ipuçlarını vermiş olur.

“Bir gün, nasıl oldu bilmiyorum, bir yazımı Nazım Hikmet okudu, beğendi, Yusuf Ziya ve diğer arkadaşlarım da teşvik ettiler. O zaman Yeni Şark çıkıyordu. Bunun hikâyeciliğini,

romanlarını bana verdiler. İşte pek genç başladığım yazı hayatına böyle girmiş bulundum”
(Agâh Sırrı, 15 Nisan 1929, s. 1).

Suat Derviş, iş hayatına girdiği için memnun olan kadınlardan olup erkek meslektaşları karşısında kendini küçük görmeyen tavrıyla kadın hakları mevzuunda düşünmüş, kafa yormuş, temelleri sağlam bir feminizme kapı aralayan düşüncelere sahip bir kadın yazar görüntüsü yaratır. *“Bilmem neden erkek meslektaşlarımdan çok haksızlık ve müşkülât gördüm fakat bu beni daha ziyade kuvvetlendirdi. Bunun için onu daha ziyade sevdim”* (Agâh Sırrı, 15 Nisan 1929, s. 5). Suat Derviş’in sözlerinden anlaşılmaktadır ki erkek yazarların Fatma Aliye, Emine Semiye gibi kadın yazarlara aşına olması, edebiyatın erkeklere ait bir alan gibi düşünülmesini değiştirmemiştir.

Suat Derviş’in düşüncelerindeki farklılık kadını erkekle bir, bir insan gibi görmesindedir. Sabiha Zekeriya ile görüşleri neredeyse çoğu noktada birleşen Suat Derviş, feminizmi doğru anlamış ender aydın kadınlardandır. Türk Kadın Birliği başkanı Latife Bekir’in seçkinci, “sosyete”yi kucaklayan kadın hakları savunuculuğuyla Suat Derviş’in feminizmi çok farklıdır ve hayata, hakikate daha yakındır. Suat Derviş, *Emine* romanında harp zenginlerinin çevrelediği, Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı iktisadi bunalımın körüklediği sınıfsal adaletsizliği kimsesiz Emine üzerinden verirken kadın haklarına da önem verdiğini gösterir (Suat Derviş, 2019, s. 44). Romanın asli kişisi Emine, kendi kişiliğini, kadın kimliğini zamanla ve büyük hırpalanmalardan sonra erkeklerin güç ağlarını ördükleri düzenden geri almayı başarır. Suat Derviş, *Bu Roman Olan Şeylerin Romanıdır* başlıklı romanında kadın ve erkek işçilerin sıkıntılarına değinmiş, feminist tavrını muhafaza etmiştir (Suat Derviş, 2018, s. 192). Suat Derviş, Agâh Sırrı’nın mülakat sorularına verdiği cevaplardaki feminist ve eşitlikçi tavrını hiç kaybetmemiş, tüm eserlerinde bu yaklaşımını sürdürmüştür.

16 Nisan’da Feyziati Kız Lisesi müdürü Türkân Hanım’la yapılan mülakatın çalışma hayatıyla alakalı en dikkate değer kısmı, mülakat yapılan çoğu kadının savundukları kendi zevkleri ve istekleri sebebiyle iş hayatına atılmaları fikrini Türkân Hanım’ın kabul etmeyişidir. *“Birinin doktor diğerinin avukat bir diğerinin sanatkâr oluşunu bile tayin eden sebeple gene içtimai amillerdir. Bu vaziyet karşısında ‘ben zevkim için çalışıyorum’ demek bir mana ile aldanmaktır”* (Agâh Sırrı, 16 Nisan 1929, s. 1).

Türkân Hanım bu fikriyle şanslı azınlıktan olan kadınların bile sosyal hayattaki büyük değişimlerin karşısında değişip dönüşmeye karşı gelemediğini vurgulamak ister. 20 Nisan’da bir tütün amelesiyle yapılan mülakat da hayli ilginçtir. Genelde üst sınıf ailelere mensup kadınlarla yapılan mülakat, bu kez bir işçi kızla yapılır. Hadiye Hanım, diğer mülakat yapılan kadınlardan farklı olarak alt sınıftan çalışan kadınların asıl meselelerine değinir. Dört senedir elverişsiz ortamlarda çalışmaktan usanmış, rahat bir yaşam hayali kuran Hadiye Hanım, kadının çalışmasına karşı değildir. Sadece daha elverişli ortamlarda “iyi bir iş”te çalışmak istediğini ifade eder. *“İftiraya uğrarlar, netice çalışılan yerin terki suretinde biter! Bundan maada doğru dürüst yemek yenmez. Eve geç kalınır. Bu hususta çektiğim sıkıntıları ben bilirim. Çok isterdim ki hakiki bir meslek sahibi olayım”* (Agâh Sırrı, 20 Nisan 1929, s. 3). Hadiye Hanım, kendinin

askere bile gidebileceğini söylerken uygun ortamlarda kadınların rahatlıkla çalışabileceğini anlatmaya çalışır.

Mülakat dizisine ilginç bir hususiyet katacak görüşme 21 Nisan'da sahne sanatlarıyla meşgul olan Refet Süreyya ile yapılır. Genç sanatçıyla alakalı bu tarihlerde yapılan ilk haberin içeriği Refet Süreyya'nın Türkiye'ye geldiğine dairdir. Yazıda hakkında kısaca malumat verilen Refet Süreyya'nın Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde dans ettiği, tanındığı ve sevildiği bilgilerinin yanı sıra 5 Nisan'da Köstence'den Türkiye'ye geleceği ve aynı gün Maksim Gazinosu'nda sahneye çıkacağıdır.

Vakit gazetesinin haberine göre Berlin'de gördüğü tahsilin ardından İzmir Kız Lisesinde musiki muallimliği vazifesini bir süre sürdüren Refet Süreyya, bu görevini bırakarak Paris'e gitmiş, orada "asri rakslar sanatında" ilerlemiştir. Refet Süreyya'yı siyasi erkin Batılılaşma yolunda her türlü sahada ilerleme anlayışının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Refet Süreyya, haberin yapıldığı tarihlerde de benzer bir şekilde "musikiyi Garplılaştırma" ve "asri rakslar sanatı" özellikleriyle öne çıkarılır (İmzasız, 5 Nisan 1929, s. 1- 2). Cumhuriyet idaresinin rejimin unsurlarını muhafaza etmek ve geliştirmeyi ne kadar önemseydiği kabul edildiğinde modern hususiyetleri kendi bünyesinde taşıyan Refet Süreyya'nın Batılı bir sanatın icracısı olarak ne kadar önemsendiği düşünülebilir.

Mesleğe başlayışı, ilk mesleği olan musiki muallimliğini bırakışı ve tek başına Paris'e gidişi devri için fazlasıyla iddialıdır. İzmir'deki öğretmenlik vazifesini derslerde hem basit bilgileri tekrar ettiğinden hem de öğretmenlik maaşı kendisini tatmin etmediğinden bırakır. Refet Süreyya, mülakatın bu kısmına kadar gayet modern bir içerikle çalışma hayatına girişini, yükselişini, Avrupa'da turnelere çıktığını ve mutlu olduğunu anlatırken soru, kadının iş hayatındaki yerine geldiğinde kendi hayatıyla tezatlık taşıyan bir cevap verir.

"Bence kadın yalnız evinin kadını olmalıdır. Kadının hayata girmesi yuvanın saadetini, dünyanın ahengini, erkeklerin kıymetini düşürdü. Erkeklerin kıymeti düştü; çünkü kadınlar az ücretle çalıştılar, erkeğin kazancı azaldı ve vaziyet o hâle geldi ki bir karı koca şimdi ancak bir erkek kadar kazanıyor" (Agâh Sırrı, 21 Nisan 1929, s. 4).

Refet Süreyya, hayat pahalılığını, yeni Türk devletinin ekonomik dar boğazdan geçişini kadınların erkeklere ait bir dünyaya girmelerine bağlar. Kadının evin dışına çıkmasıyla tüm dengelerin alt üst olduğunu, memleketin en değerli şubesi olan ailenin bir şefkat yuvası olmaktan çıktığını söyler. Ona göre kadının sadece erkeği için değil de kendisi için çalışmaya başlaması aile mefhumunu temellerinden sarsar. Her ne açıdan bakılırsa bakılsın kendi hayatı ve fikirleri tezatlıklar, çelişkiler taşısa da Refet Süreyya konuşmalarıyla olmasa da faaliyetleriyle sanat dünyasında tutunmaya çalışan kadınlar için rol model teşkil etmiştir.

Agâh Sırrı'nın edebiyatçı kadınlarla yaptığı mülakatlar ayrı bir önem arz etmektedir. Bunda eserleriyle kendi özel hayatları arasındaki ilişkinin kuvvetli olmasının yanı sıra bu edebiyatçıların görünür olmaları da etkilidir. Bu edebiyatçı kadınlar arasında Şükûfe Nihal'in [Başar] ayrı bir yeri vardır. 1908 sonrası kadın hareketlerinde ismi sıklıkla geçen Şükûfe Nihal,

1919’da İnas Darülfünundan mezun olan ilk kadınlar arasındadır ve Kadınlar Halk Fırkası’nın genel sekreterliği görevini üstlenerek Cumhuriyet Dönemi feminist hareketlerinde de faal bir şekilde görev alır (Argunşah, 2002, s. 26- 58). İş hayatına nasıl girdiğini anlatan Şükûfe Nihal, Darülfünunda okumak için ailesine karşı yürüttüğü savaşın dokuz on yaşlarındayken kendi içinde yer aldığını, bu içindeki düşünce ve hissi hiç kaybettiğini ifade eder. Şükûfe Nihal gibi üst sınıftan bir aile kızının Osmanlı modernleşmesinin önemli unsurlarından biri olan kadın hareketlerine yabancı kalmayışının onun çocuk yaşlarda sosyal hayata atılmasında önemli bir yeri olmalıdır (Agâh Sırrı, 22 Nisan 1929, s. 1). Mülakatın yapıldığı sırada Halide Nusret’le beraber olan Şükûfe Nihal’in ondan çok farklı bir tutumla kadının yeni hayatta yeni duygu ve düşüncelerle donanmış yeni kadınları yaratacağına inancı, kadınların her türlü mesleği icra edeceği fikri hayatı boyunca hiç değişmeden modern ve eşitlikçi anlayışıyla beraber yürüyecektir.

Çalışan kadınların toplumun temel yapı taşlarına zarar verdiği yaygın düşüncesine katılmayan Şükûfe Nihal, var olan sıkıntıların ise doğru bir tespit ve teşhise ihtiyaç duyduğunu ifade ederek bunları toplumcu ve eşitlikçi açıdan açıklar. İlk kadınların çalışma hayatına hazır olmamaları fikrini öne sürer ve çalışan kadınların çocuklarına bakılacak müesseselerin yokluğu, kadınların devlet tarafından desteklenmesi gereği üzerinde durur. Yüksek ve aşağı tabakalar arasındaki dengesizliğin çözülmesinin de önemini vurgulayan Şükûfe Nihal, çağının çok ilerisinde görüşleriyle modern kadın hakları çalışmalarına ışık tutacak nitelikleriyle ön plandadır.

Ömürleri boyunca arkadaşlık ilişkilerini devam ettirecek Şükûfe Nihal ve Halide Nusret’in [Zorlutuna] kadının çalışması mevzuundaki fikirlerinde ciddi bir tezatlık görülmektedir. Babasını kaybetmesinin ardından mecburi sebeplerden öğretmenlik mesleğine atılan Halide Nusret, muhafazakâr bir tutum takınır. “Çalışmaya mecbur olmak zevkli bir şey değildir bir kadın için” (Agâh Sırrı, 23 Nisan 1929, s. 1) diyen kadın yazar, ülkede iktisadi bir kalkınma gerçekleştiği takdirde kadının asıl yeri olan yuvasına dönmesi gerektiğini savunur. “Erkekle kadının mesaisini esasen tabiat kanunları ayırmıştır. Ben bundan eza değil gurur duyarım” (Agâh Sırrı, 23 Nisan 1929, s. 5) *Bir Devrin Romanı* başlıklı hatıra kitabında da belirttiği gibi Halide Nusret’in hem sanat hem de şahsi yaşamında huzuru yakalayabilmesinin ardında ataerkil toplum yapısıyla uyumlu olması yatmaktadır. Şükûfe Nihal için ise toplumla uyuşma hiçbir zaman gerçekleşmediğinden arkadaşı Halide Nusret’in yakaladığı huzur, onun için hep hayal olur. Türk kadınının sahneye çıkmasına karşı olan Halide Nusret, Mütareke senelerinde yazdığı “Peçe ve Kafes” yazısında dile getirdiği gibi milliyetçi ve dinî bir refleksle kadının yuvasına sığınmasını ve örtünmesi düşüncesini sonuna kadar muhafaza eder (Zorlutuna, 1978, s. 143). Ataerkil toplum yapısı Türkiye’de her dönem farklı değişimlere uğrasa da temelde belli kök düşüncelerini yitirmedeğinden Şükûfe Nihal gibi çeşitli konularda farklı düşünen kişiler kendilerini siyasi erkin uzantılarıyla sürekli savaşta bulurken kırgın ve yorgun bir hâl almaları da kaçınılmaz olur. Öte yandan Halide Nusret, kadın sanatçılara uygulanan ikinci plana atılma, unutturulma, yok sayılma gibi fiillere Şükûfe Nihal kadar uğramayacaktır. Bunun sebebi siyasi ve fikri duruşuyla çok yakından alakalıdır.

24 Nisan'da Avukat Şükûfe Hanım'la, 25 Nisan'da telefon şirketi müfettişi Ayşe Hanım'la, 28 Nisan'da Boğazlar Komisyonu kâtibelerinden Nazlı Hanım'la, 7 Mayıs'ta Diş Doktoru Muammer Hanım'la ve 8 Mayıs'ta ruhiyat ve terbiye hocası Nebahat Hamit Hanım'la, son olarak 9 Mayıs'ta Avukat İclal Hanım'la yapılan mülakatlarda bir fikir birliği görülür. Bu çalışan kadınların hepsi Osmanlı'nın son senelerinde öğrenim hayatları başlamış, eğitilmiş ve modern aileleri olan kişilerdir. Öte yandan çeşitli meslek gruplarında erkeklerle aynı işi yapan bu kadınlar, Cumhuriyet idaresinin modernleşen ya da diğer tabirle Batılılaşan yüzüdür. Çalışan kadınlar "Cumhuriyet kızları" ya da "Cumhuriyet kadınları" olarak kendilerini buldukları iş hayatında kadının da erkek kadar hakları ve yeri olduğu kanaatinde. Ancak mülakata katılan kadınlar arasında Seniha Nafiz, Güzide Hanım, Safiye Sami, Latife Bekir, Refet Süreyya, Halide Nusret, Sara Cemil gibi kadını en azından çalışma hayatında erkekle eşit kabul etmeyen, devrin siyasi erkiyle uyumlu biçimde yeni nesillerin yetiştiricisi anne ve erkeğinin yuvadaki yardımcısı eşi sıfatıyla gören kadınlar da vardır. Bu kadınların çoğu seçkin ailelerin kızlarıdır ve kendilerine sunulan rahat ve konforlu hayatları içinde çalışma hayatlarından ayrılmaya da niyetli değillerdir. Mülakata katılan kadınların arasında sayısal bir üstünlükle kadınların iyi şartlar altında erkeklerle beraber her türlü işi yapabilecekleri düşüncesi hâkimdir. Bu durum da göstermektedir ki kadının çalışma hayatındaki varlığı, geleneksel ve siyasi yönlendirmelere rağmen eşitlikçi bir yola doğru ilerlemektedir.

Çalışan Kadın Güzelliğini Yitirir mi?

Çalışan kadın ve güzellik ilgisi kadının evinde, yuvasında hem ruhen hem de fiziken daha mutlu olacağı ve bu sebepten güzelliğini de muhafaza edebileceği düşüncesinden hareketle kurulmuştur. Bu ilgi, evinde eşine güzelliğini sergileyen kadının çalışma hayatında yabancı erkeklere güzelliğini göstermesi ve iş hayatının zorlukları sebebiyle var olan güzelliğini yitirebilmesi endişelerinden hareketle mülakatın soruları arasına girer. Kadının siyasi erk nezdinde konumu, güzelliğini sergilemesinin sınırlarını da beraberinde getirmiştir. Zafer Toprak (2002, s. 16) Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadına çekidüzen veren, onu disiplin altına almaya ve cinsiyetsiz kılmaya çalışan bir siyasi erkin varlığından bahseder. Aynı düşüncüyü paylaşan ve siyasi erkin yaratmaya çalıştığı kadın imgesini cinsiyetsiz ve itaatkâr özellikleriyle tasvir eden Deniz Kondiyoti (1993, s. 381) ve kadın tarihine yönelik araştırma yapan birçok kişide benzer fikirler paylaşılır. Korporatist görüşün hâkim olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İslami ataerkilliğin şekil değiştirdiği kabulünden hareketle kadının erkeğe ait bilinen çalışma alanlarında cinsiyetini gizlemeye çalışması, özel hayat içinde Doğulu gelenek ve göreneklerin hâkim olduğu kabulünden hareketle karma eğitimin verildiği yeni okullarda erkekleri kendine bir tehlike olarak algılayan kız öğrencilerin, kız öğrencileri korumaya çalışan eski tip aile ve öğretmenlerin cinsiyetsizleştirme çabaları devrin şartlarıyla, toplumun kültürel birikimleriyle yakından alakalı olmalıdır. Kısa kesilen saçları, üniforma tarzı kıyafetleri, makyajsız yüzleri sadece korporatist siyasi erkle ilişkilendirmek, tek tip kadından bahsetmek yanlış olur. Öte yandan devrin siyasi erkine toplumu topyekûn Batılılaştırma sürecinde kadının modern kimliğiyle görünmesi yardımcı olmuştur.

Batılılaşmanın kadın cinsinde tecessümü; balolarda dans eden, dekolte kıyafetler giyen, yabancı lisan konuşan, erkeklerle aynı ortamda vakit geçirebilen, spor yapan yeni kadın tipiyle görünür. Kadının ailesine bağlılığını tehlikeye düşürmeyecek, anneliğine halel getirmeyecek yeni kadın tipi 1929 senesinde sadece seçme ve seçilme hakkıyla gündeme gelmez. Bu kez güzellik yarışmalarıyla da Batı'ya yeni kadın tipi gösterilmeye çalışılacaktır. Bu kadın tipi hiç de cinsiyetsiz özelliklere sahip değildir; aksine feminendir. Bu manada Erken Cumhuriyet Dönemi kadın imgesini korporatist siyasi erkin desteklediği "cinsiyetsiz kadınlar" ya da Batılılaşmanın gereği olarak ortaya çıkan "feminen kadınlar" şeklinde ikiye ayırmak veya sınıflandırmak pek de mümkün değildir. Tek bir kadın tipinden ya da güzellik anlayışından bahsetmek de doğru olmaz (Öztamur, 2002, s. 52). Nitekim "İş Hayatında Kadın" başlıklı mülakata katılan Halide Nusret, Şükûfe Nihal, Suat Derviş, Sabiha Zekeriya, Refet Süreyya gibi kadınların hepsi birbirinden farklı estetik anlayışa, kılık kıyafet şekline sahiptirler.

Mülakatta güzellik ve çalışma hayatı arasındaki ilişkiye dair soru, Safiye Sami'nin 10 Nisan'daki tespitlerinden sonra sorulmaya başlar. Kadın, güzelliği ve zarafetini iş hayatında hırpalanarak kaybetmemelidir, diyen Safiye Sami kendinden sonra devam edecek mülakatların seyrini de değiştirmiş olur. Kadının çalışma hayatında güzelliğini ve yaşam isteğini yitirip yitirmediği yeni bir sorunun ortaya çıkmasına sebep olur. "Temennim gittikçe hayal olacak, nesil geri gidecek, kadın çalıştıkça güzelliğini kaybedecek, biz insanlar günden güne daha sinirli, daha isterik, daha çirkin olacağız. Belki güzellik artık yalnız zenginlerin kadınlarına kalacak" (Agâh Sırrı, 10 Nisan 1929, s. 1- 3).

Safiye Sami'nin gelecek nesillerin refahını düşünen fikirlerinde fedakârlık kadının sorumluluğuna bırakılırken erkek çalışma hayatının yegâne sahibi gibi sunulur. Erken Dönem Cumhuriyet siyasi yönelimleriyle uyumlu bu fikirler Safiye Sami'de kendi cinsini hor gören bir şekil alır. Safiye Sami'ye göre kadın, çalışma hayatında kariyer basamaklarını tırmanamadığı gibi güzelliğini, tazeliğini de yitirir, içi boşalmış bir hayattan başka bir şey kalmaz eline. Sosyal devletin vatandaşlarına kadın ya da erkek ayrımı olmaksızın çeşitli haklar sunması, bu hakların günün şartlarına göre güncellenmesi gereği Safiye Sami'nin satırlarına yansımadağı gibi güzelliğini yitirdikten sonra hayatın kadın için hiçbir anlam ifade etmemesi gerektiğine dair düşünceleri modern dünya için fazlasıyla iptidaidir.

Beden terbiyesi muallimi Emine Talat Hanım ile yapılan 11 Nisan'daki mülakat kadının çalışma hayatındaki yeri, güzelliği ve bedeni konusunda farklı bir bakış oluşturur. Emine Talat, Anadolu'dan Darülmualimat Mektebine uzanan eğitim hayatı sayesinde çalışma hayatına atılır. Beden terbiyesi muallimi, iş hayatı sebebiyle bir yaşındaki çocuğunu kaybetmesine rağmen artık bir gereklilik hâlini alan kadının çalışma eyleminin kolaylıkla değişmeyeceğini ifade eder. Atatürk'ün sporun genç nesillerin yetişmesindeki önemini vurgulayan sözlerinden hareketle "beden terbiyesi bir neslin ıstıfası meselesi demektir" (Agâh Sırrı, 11 Nisan 1929, s. 1) diyen Emine Talat, kadınların vücutlarını ihmal etmemeleri gerektiğini söyler. Emine Talat, mesleği gereği kadın bedeninin tenasübüne dikkat çekerken estetiğe önem vermeyen kadınların varlığını da kabul etmiş olur.

Safiye Sami'nin çalışmak ve güzellikle alakalı düşünceleri bir soru olarak Latife Bekir'e yöneltildiğinde bu konuda malumatı olmadığını, doktorların buna doğru bir cevap verebileceklerini söylemesi, dönemi için mühim bir sivil toplum örgütü kabul edilen Türk Kadın Birliği başkanı olan Latife Bekir açısından dikkat çekicidir. Çalışan kadının güzelliği meselesine Suat Derviş çok farklı bir cihetten yaklaşır. Suat Derviş, emek harcayan, üreten bir kadının çirkinleşmenin aksine yeni bir güzellik anlayışı tesis edeceği fikrindedir. Suat Derviş, mülakatta kadının iş hayatında ne denli zorluklar çektiği ve bu zorlukların nasıl ortadan kaldırılması gerektiği fikri üzerinde durur ve güzellik anlayışlarının yere, kişiye, şartlara göre değişebileceği yorumunu yaparak Safiye Sami'den, Latife Bekir'den çok farklı bir bakışa sahip olduğunu yansıtır.

18 Nisan'da Zabıt Kâtibi Muazzez Hanım'la yapılan mülakattan, zor şartlar altında çalışan kadınların büro işleri, devlet memurluğu gibi alanlarda çalışan kadınlara göre kişisel bakımına vakit ayıramadığı, ayırsa bile çalışma koşullarının kötülüğü sebebiyle kadının güzelliğini yitirdiği neticesi çıkar. "Mesela akşamüstü tütün fabrikasından çıkan genç kızlara, kadınlara bakınız: Sararmış yüzleri ve fitri asabiyetlerinin tezayüdüyle her şeye sinirlenen bir hâlleri var ki bu bize iş hayatında kadınların yıprandığını ve çirkinleştiğini gösterir." (Agâh Sırrı, 18 Nisan 1929, s. 3).

Muazzez Hanım ve mülakat yapılan birçok kadın çalışma hayatına kadınların karışması gerekliliğine inanır; ancak çeşitli sınıf ve meslek grubuna mensup kadınlar, iş hayatının zorluklarının iyileştirilmeyişi yanında özel hayatlarında da üstlerine yüklenen birçok sorumlulukla mesleklerini beraber yürütmek mecburiyetinde kalırlar. Bu mecburiyetler kimi aydın kadınlar tarafından dillendirilse de "güzelliğini yitiren, çalışan kadın" gibi popüler bir konu hâlini alan mesele haddinden fazla seviye kaybeder, asıl mesele olan çalışan kadınların çalışma şartlarının içeriği, bağlamından koparılır magazinel bir malzemeye dönüştürülür. Buna rağmen güzellik ve çalışmak ilişkisinin sorulduğu kadınların geneli soruyu ya gereksiz bulmuş ya da kaybedilen güzelliğin gayet sıradan olduğunu dile getirmiştir.

Güzellik mevzuunda çalışan kadını destekleyen kişilerden biri de Şükûfe Nihal'dir. Kadınların çalışma hayatında güzelliklerini yitirip yitirmedikleri sorusunu bir tutarlılık içermeyişi nedeniyle abes karşılar. "Bunu niçin erkekler hakkında varit görmüyorsunuz, diyor, erkekler çirkinleşmez mi?" (Agâh Sırrı, 22 Nisan 1929, s. 2). İş hayatı çalışan kişi üzerinde bir çirkinleşme, yıpranma yaratıyorsa eğer Şükûfe Nihal, bu durumun erkekler için de geçerli olacağını savunur. Halide Nusret, her ne kadar kadının çalışmasına taraftar değilse de güzellik mevzuunda arkadaşıyla hemfikirdir. Erkek ne ölçüde çirkinleşiyorsa çalışmak mecburiyetinde kalan kadın da o kadar çirkinleşeceği görüşündedir.

Şükûfe Nihal'le kısa bir tartışmaya girişen Sara Cemil, kadının çalışmasına muhalif olduğundan güzelliğini de çalışarak kaybedeceğine inanır. Şükûfe Nihal, "çalışan kadın çirkinleşiyor, diyenlerde eğlencede, sefahatte, uykusuz geçen gecelerin, içkilerin ve boyaların çalışmayan ve tabii yaşamayan kadınları ne hâle getirdiğini göstermek isterim!" (Agâh Sırrı,

22 Nisan 1929, s. 3) diyerek sınıfsal adaletsizliğin yarattığı sıkıntıları hatırlatırken öte yandan üst sınıftan kadın ya da erkeklerin basit müşahedelerle hayatlarını anladıkları sandıkları alt ve orta sınıf insanlar hakkında bu kadar sınırlayıcı ve keskin söz söylemelerini yanlış karşılar.

Mülakata katılan çalışan kadınlar içinde iki cepheden söz etmek mümkündür. Birincisi kadının her hâlükârda çalışmasını destekleyen, eşitlikçi, modern görüşlü kadınlardır. Diğeri ise Refet Süreyya ve Sara Cemil'in başı çektiği tuhaf bir düalizm de yaratan "modern gelenekçi"lerdir. İkinci cephede yer alan kadınların vaziyeti, "ikili ya da bölünmüş kimlik"le açıklanabilir (Tekeli, 1998, s. 342). Kendi özel hayatlarında gayet modern olan kişiler, söz konusu başkalarının hayatları olduğunda tam bir tezat oluşturacak sözler sarf edebilmektedirler. Bu da söz konusu kişilerin geleneksel kültür unsurlarıyla yeni hayat tarzını bağdaştıramadıklarını, modern fikirlerin, yenilikçi üslupların sadece bir görüntüden ibaret olduğunu gösterir niteliktedir. Erken Dönem Cumhuriyet toplumsal yapısı dâhilinde, kadının güzelliği mevzuunda fikir beyan eden kadın ya da erkek fark etmeksizin kişilerin görüşleri birbirine zıt içerikler taşımaktadır. Temelde bu zıtlıkların sebebi olarak geleneksel kültür unsurlarıyla henüz sindirilememiş ancak kabullenilmiş yeni hayat unsurlarının beraber, aynı bünyede bulunması olarak açıklanabilir.

Türk Kadını Siyasi Haklarına Kavuşmalı mı?

Halide Edip Adıvar, Sabiha Zekeriya Sertel gibi aydın kadınlar 1919 senesinde çeşitli konuşmalarında ve yazılarında Türk kadınının erkekle eşit olmasından kaynaklı, siyasi haklarını da en yakın zamanda elde etmesi görüşünü dile getirmiştiler. *Yeni Turan* romanında Halide Edip'in yarattığı ütöpik dünyada "bu eser kadınların rey sahibi olacağı, hayat ve insan ilişkileri akla uygun ve düzenli olabileceği bir devri tahayyül ediyordu" (Adıvar, 1970, s. 153). İstikbaldeki kadın tahayyül ve tasavvuru; Batılılaşma, uluslaşma ve sosyalizm gibi 20. yüzyılın akım ve anlayışlarıyla beraber gelişerek Cumhuriyet idaresinin önemli meseleleri arasındaki yerini alır.

Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulma hazırlıkları Türk kadınının siyasi haklarının peşinde olduğunun en açık delilidir. Mevcut siyasi iktidarın onayını alamayan oluşum, birliğe dönüşerek Nezihe Muhittin başkanlığındaki faaliyetlerle siyasi hak mevzuunu hep güncel ve sıcak tutmuşlardır. Ancak siyasi iktidarın Afet İnan'ı bir nevi vazifelendirmesiyle 1929 senesinde Türk kadınının siyasi hakları daha geniş bir alanda konuşulmaya başlar. Aynı yıl *Vakit* gazetesinde ilk sayfada yer alan "Kadın Birliği Belediye İntihabatına Hazırlanıyor" başlıklı yazı erkek bürokrat ve siyasetçilerin kadınların belediye seçimlerinde siyasi haklarını kullanmalarının önünde aslında bir mâni olmadığına dair sözleri üzerine Kadın Birliği'nin faaliyetlere başladığını; hatta Ankara'ya teşekkürler sunduğunu ifade eder (İmzasız, 11 Nisan 1929: 2). Yine *Vakit* gazetesinde 3 Mayıs'ta "Kadınlar Hazırlanıyorlar" başlıklı bir yazı yayımlanır. Bu haberden anlaşılır ki Kadın Birliği'nin siyasi erkin gücünü arkalarına almalarıyla siyasi haklara dair faaliyetleri artmıştır. 28 Haziran 1929 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde bu kez Türk Kadın Birliği üyelerinden Suat Efzayış Hanım'ın Beynelmillel Kadınlar Kongresi için gittiği Almanya'dan dönüş haberi verilir. Bu haberin önemi Suat

Efzayış'in Türk kadını en modern hâliyle temsil edişinin okurlara iletilmesiyle beraber belediye seçimlerinde Türk kadınına siyasi hakların yakın bir zamanda verileceği haberini tüm dünyaya ilan etmiş oluşu yatmaktadır (İmzasız, 28 Nisan 1929, s. 1- 2).

Doğu- Batı medeniyetleri arasında sıkışıp kalan Türk aydınının sergüzeşti, kadınlar mevzubahis olduğunda da değişmez. Siyasi erkin milliyetçi ve ataerkil tutumu Türk kadını adına çift kimlikli bir şahsiyetin varlığını kuvvetlendirir. Suat Derviş, Sabiha Zekeriya, Şükûfe Nihal gibi isimlerin başını çektiği bir grup kadın, erkek ve kadının eşit olduğu fikrinden hareketle kadınların en yakın zamanda tüm siyasi haklarına kavuşmaları gerektiği görüşündedir. 11 kadın, açık bir ifadeyle ve eşitlikçi bir tavırla kadının tüm siyasi haklarını elde etmesi taraftarıdır. Ancak modern hayata uyum sağlamış, iş hayatına bir şekilde atılmış ve kendini mesleklerinde kabul etmiş 16 kadın ise genel olarak kadınların siyasi haklarına karşı olmayıp sadece siyasi erkin uygun gördüğü, şartların tekâmül ettiği bir zamanda kadınların bu hakkı da elde edebileceğine inanarak henüz bu hakkın sunulmasının erken olduğunu dile getirirler. Refet Süreyya, kendisi sahne sanatlarında oldukça modern faaliyetlerde bulunmasına rağmen siyasi hak mevzuunda da gayet keskin bir görüşe sahip olduğunu gösterir. "Hele buna katiyen taraftar değilim, diyor. Kadınlar ancak sanayii nefise hayatına girebilirler fakat siyasete hayır. Çünkü kadın çok hassas ve hissiyatına çabuk mağlup olan bir mahlûktur" (Agâh Sırrı, 21 Nisan 1929, s. 4).

Kadını histen ibaret kabul eden Refet Süreyya, çağındaki modern anlayış ve akımların çok dışındaki fikirleriyle mülakata katılan kadınlar arasında farklı bir yerdedir. Kadınların iş hayatına katılmasına sıcak bakmayan Safiye Sami, konu siyasi haklar olduğunda yuvasında rahat bir şekilde yaşayan kadının bu hakkından mahrum kalmasını yanlış bulur. Öte yandan Nakiye Hanım gibi mülakata katılan çoğu kadın, siyasi erkle uyumlu bir fikir takınarak sivrilme istemezler ve erkek aydınların diliyle konuşurlar. Vakti geldiğinde, kadınlar da erkekler gibi belli bir seviyeye ulaştığında elbette ki bu hakları hukuki haklarının tesliminde olduğu gibi gerçekleşecektir. Her ne kadar siyasi erkle uyumlu fikirlerin, ataerkil kültür örüntülerinin çoğunluğu oluşturmasına rağmen ayakları yere basan kadın şahsiyetlerin, modern fikirlerle donanmış kadınların varlıkları siyasi hakkını layıkıyla yerine getirecek bir kadın kitesinin varlığını kanıtlar.

Kadın Milletvekili Olursa

Türk kadınının siyasal haklarına ilişkin tartışmalar, milletvekili olma hakkını kazanana kadar devam eder. Türk Kadın Birliği bu manada çeşitli faaliyetlerde bulunur. Birliğin çalışmalarını yeterli bulmayanlar olsa da birlik, kapanacağı güne kadar faaliyetlerine devam eder (Bir Kari, 13 Nisan 1930, s. 4). Kadınların siyasi hakları kadın ve erkek aydınlar tarafından gündemde tutulur. Belediye seçimlerinde siyasi haklarını kazanan Türk kadını için milletvekili olma mevzuu devrin siyasi şahsiyetlerince de dillendirilir (İmzasız, 27 Teşrinievvel 1933, s. 2). Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını kazanışı yurtdışında bilhassa Fransa'da ilgiyle karşılanır. Fransız kadınlarının Türk kadınlarına giptayla baktıkları, Türk elçiliğine tebrike gittiklerine dair haberler yapılır (İmzasız, 25 Kânunuevvel 1934, s. 1). Siyasi

haklarına kavuşan Türk kadını büyük mesuliyetlerin beklediği, vazifelerin ağır ve yoğun mesailer gerektireceği milletvekili olacak kadınlara hatırlatılmadan da edilmez. Nitekim *Son Posta* gazetesindeki imzasız yazının muhtevası ciddi bir ihtar içerir (İmzasız, 15 Kânunuevvel 1934, s. 3).

Siyasi hakların kazanımı ve milletvekilli olma süreci bu mevzuda fikir beyan eden devrin aydın kadınlarının cevaplarıyla daha rahat anlaşılır. 1929 senesindeki “İş Hayatında Kadın” mülakatına katılan Nakiye Hanım, Seniha Nafiz, Şükûfe Nihal ve Nebahat Hamit, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra ve ilk seçime kadınların katılacağı 1935 senesinde *Cumhuriyet* gazetesinin siyasi haklar ve kadın temalı anketinde de yer alırlar. Nakiye Elgün, 26 Ocak 1935 tarihli mülakatında, 1929 senesinde söylediği sözlerle uyuşan ifadeleriyle Cumhuriyet idaresine bağlılığını sonuna kadar göstermiş olur. “Zaten kadınlık namına Meclis’ten istenecek bir şey kalmadı ki! Her istenen ve her hayale gelmeyen hak kadınıma verildi” (İmzasız, 26 Ocak 1935, s. 5). Hâli hazırda Belediye Meclisi azalarından olan Nakiye Hanım, 1935 senesinde kendini feshedecek Türk Kadın Birliği ile ilgili soru karşısında siyasi erke, Cumhuriyet ideallerine ne kadar bağlı olduğunu bir kez daha gösterir. Nakiye Elgün, Kadın Birliği’nin mevcudiyetine taraftar olup olmadığı sorusuna “Ben böyle bir teşekkül bilmiyorum. Ve böyle bir teşekkül tanımadım” diyecek kadar siyasi erk taraftardır. Oysaki 1923 yılından beri çeşitli faaliyetlerle kendini duyuran; hatta birçok tartışmanın odağında yer alan Kadın Birliği, başta Nakiye Elgün’ün ve diğer mülakata katılan kadınların nazarında değersizleştirilir. Ayrıca mülakat veren kadınlar, Kadın Birliği’nin siyasi erkin zaten teveccüh ettiği hakların peşine düşmesini de hoş karşılamazlar.

1929 senesinde Agâh Sırrı’nın düzenlediği mülakata katılan Seniha Nafiz Hanım, kadının siyasi ve sosyal hakları meselesine siyasi erkele uyumlu, Nakiye Hanım’ın görüşlerine yakın bakmıştır. 31 Ocak 1935 senesinde 1929 senesindeki fikirleriyle örtüşen şekilde Cumhuriyet idaresine minnetlerini sunarak kadınların bu vazifeyi layıkıyla yerine getireceğini ifade eder. “Büyük Önder’in gösterdiği ışıklı yolda yürümek ve yurdun dileğini ülkü yapmak, şimdiye kadar kültür yolunda olduğu gibi bilgilerini yurda faydalı gördüğüm şeylerle bezendirmek ve başarmak isterim” (İmzasız, 31 Ocak 1935, s. 3). Bu ifadeler mülakata katılan diğer kadınlarda da neredeyse aynı muhtevayla tekrarlanır.

Şükûfe Nihal, 1935 senesinde kadının siyasi haklarıyla ilgili ilgili soruya 1929 senesindeki verdikleri cevaplara uygun, gayet modern ve açık fikirli yaklaşmıştır. Yine 1929 senesindeki mülakata katılan bir diğer kadın ise Nebahat Hamit Hanım’dır. Nebahat Hamit Hanım, *Vakit* gazetesindeki mülakatta Şükûfe Nihal’e yakın görüşlere sahiptir ve kadınların her sahada erkeklerle yarışabileceğini, siyasi haklarını da en yakın zamanda kazanacağını ifade eder. Ancak 1935 senesine gelindiğinde *Cumhuriyet* gazetesindeki mülakatta siyasi erkin kadın haklarıyla alakalı her türlü teveccühüne razı olan, biat etmiş bir Nebahat Hamit Hanım konuşur. “Saylav olursanız diyorsunuz, bu şerefi kendimden uzak bulurum. Cumhuriyet’in anketine, saylav olmak isteyen bir kadın sıfatıyla değil, fakat gazetenize olan saygım dolayısıyla cevap vermek isterim” (İmzasız, 7 Şubat 1935, s. 5).

Şükûfe Nihal'in görüşleri bir kenara bırakılırsa Nakiye Elgün ve mülakata katılan diğer kadınlar siyasi erkin sınırları dışına çıkamamış, modern feminist fikirleri sindirememiş ve bu sebepten Osmanlı'dan tevarüs eden ve Batılı bir kılığa bürünen biat kültürünü devam ettirmişlerdir (Tekin, 2002, s. 40).

Hem 1929 senesinde *Vakit* gazetesinde kadının siyasi haklarının konu edildiği mülakatta hem de 1935 senesinde kadınların milletvekili olmalarına çok az bir zamanın kalması üzerine kadınların bu değişim üzerine fikirlerini almak için *Cumhuriyet* gazetesindeki mülakatta konuşan kadınlar, genel manada Doğu ve Batı kültürlerinin etkisinde kalarak ne geleneksel tavır ve düşüncelerini kontrol altına alabilmiş ne de Batı kültürünü istenen manada taşıyabilmişlerdir. Bu ikili kimliğin varlığı, Osmanlı'dan tevarüs eden kültürel unsurların yaşıyor oluşu ve yeni Batılı değerlerin aynı bünyelerde birbirleriyle uyuşamaması şeklinde de açıklanabilir. Kadınların siyasi erkle kurdukları sıkı bağ, devletin kurucusu Atatürk'e bağlılıkları "karizmatik lider" in kadınların haklarını gözetmesinin yanı sıra 1923'ten beri toplumda yerleştirilmeye çalışılan korporatist sınıfsız yapıyla da ilişkilendirilebilir. Geniş bir aile olarak düşünülen yeni Türk devletinde "cumhuriyet kızları" ailenin reisine, devletin kurucusuna sonsuz bir bağlılık ve itaat içindedirler (Kas, 2022, s. 53).

Türk kadını, 1935 senesindeki seçimlerde Atatürk'ün yönlendirmeleriyle Meclis'e 18 kadın milletvekili taşır. Bu başarı, 24 Aralık 1995'teki seçimlerde kadın siyasetçi Tansu Çiller'e rağmen aşılamayacak, 1995'te Meclis'e ancak 13 kadın milletvekili gönderilebilecektir. 22 Temmuz 2007 tarihli seçimde ise kadın milletvekili sayısı 50'ye çıkarak 1935 seçimlerinin başarısını 72 sene sonra geçer. Bu başarı ise görünürde bir fazlalığı temsil etmektedir; çünkü 500 erkek vekile karşı 50 kadın milletvekili, erkek iktidarının hâlâ sürdüğünü, sayısal değerlerin çok da bir şey ifade etmediğini göstermektedir. 24 Haziran 2018 tarihli seçimde 104 kadın vekille en yüksek başarı düzeyine erişilir (Şahin, 2022, s. 92- 93). 14 Mayıs 2023 tarihli seçimde ise 121 kadın vekil Meclis'teki yerini almıştır (Robins, 2023). Bu sonuçlar da göstermektedir ki kadın vekil sayısı Meclis'e kadınların girdiği 1935 senesindeki oranı çok geç olsa da geçebilmiş; ancak erkek vekillerin sayısal üstünlüğüne yaklaşabilmesi dahi mümkün olamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın siyasetçilerin erkek egemen görüş, anlayış ve fikir karşısında hem sayısal olarak hem de eylemsel olarak güçlü bir varlık gösteremeyişleri, modern bir şekle bürünen siyasal ve sosyal alanların bir türlü kültürel ve toplumsal manada geleneksel-modern, Doğu-Batı tezatlarından kurtulamadığını gösterir niteliktedir.

Sonuç

Osmanlı'nın Batı kültürüyle son iki yüzyılında kurduğu ilişkiler neticesinde meydana gelen değişimden Türk kadını da nasibini alır. 1929 senesinde siyasi erkin rızasını alan Afet İnan, hukuki ve sosyal çeşitli hakları tevdi edilen Türk kadınına seçme-seçilme hakkıyla alakalı bilgiler vermeye başlar ve bir yandan da dünyadaki örnekleri inceler, raporlar hazırlar. 1923 senesinden beri Nezihe Muhittin, Şükûfe Nihal gibi aydın kadınların önderliğinde önce Kadınlar Halk Fırkası adıyla sonra Türk Kadın Birliği olarak seçme-seçilme hakkının da tartışıldığı kadın hakları meseleleri kamuoyunda tartışılmıştır. Ancak siyasi erkin erkek

egemen tavrı sınıfsız bir toplum yaratma idealiyle birleştiğinde kadınların hak mücadeleleri cılız ve güçsüz bir hâl almış; öte yandan yine aynı siyasi erkin Batılılaşma hedefleri içerisinde kadının her türlü çağdaş unsurlarla donanması gerektiği fikri sebebiyle Türk kadınına hukuki, sosyal ve son olarak siyasi hakları “vakti geldiğinde” sunulmuştur.

1929 senesinde siyasi erkin de rızasının alındığı kadının seçme-seçilme hakkına sahip olması gerektiği fikri kamuoyunda tartışılmaya başlanır. Batılılaşma bağlamında düşünüldüğünde Tanzimat’tan beri kadınlarla alakalı her konuda erkek aydın ve siyasetçilerin kadınlardan daha çok fikir öne sürdüğü, kararlar aldığı ve uyguladığı kabul edilirse *Vakit* gazetesinde “İş Hayatında Kadın” başlıklı mülakat ayrı bir önem taşımaktadır. Bunun sebebi de devrin kadınlarının kendileriyle alakalı meselelerde kendilerinin konuşmaları, meselelere çare aramaları yatmaktadır.

Günlük bir gazetede yayımlanan mülakat dizisi çeşitli meslek gruplarında isim yapmış kadınlarla çalışma hayatı ve siyasi haklar başlıklarında yoğunlaşmıştır. Bu mülakatların önemi kadının erkekler dünyasında kendini kabul ettirme uğraşlarını, kadınların çalışma hayatında yaşadıkları sıkıntıları, kadınların toplumun kendilerine cinsiyetleri sebebiyle biçtiği rollerin sorgulanmasını içinde barındırmasındandır.

Mülakata katılan kadınlar arasında kadının sosyal bir varlık olarak kabulü konusunda iki kutbun varlığından söz etmek gerekir. Modern kutbu oluşturan kadınlar arasında Sabiha Zekeriya, Suat Derviş, Şükûfe Nihal gibi sanatçı aydın kadınlar vardır. Bu cepheyi oluşturan kadınlar tam eşitlik fikrinden hareket ederek Türk kadınının sosyal hayatta erkeğe sunulan hakların hepsini alması gerektiğini savunurlar. Kendi içlerinde çelişkiye, tezada düşmeden Batılı uygulamalardan hareketle kendilerine sorulan sorulara cevaplar verirler. İkinci kutbu modern-geleneksel karaktere sahip siyasi erkin söylemlerine uyan düşünceler sıralayan Nakiye Elgün, Halide Nusret, Sara Cemil, Safiye Sami, Refet Süreyya gibi isimler oluşturur. Kendileri modern görünümlü olan bu kadınlar, sosyal hayata atılmışlardır; ancak diğer kadınların yuvalarında yeni neslin evlatlarını yetiştirmeleri gereğinde hemfikirdirler. Kendi hayatlarındaki uygulamalarla sözleri arasındaki tezatlar toplumun aynası gibi düşünülebilir. Bu kadın çoğunluğunun fikirlerinin temelinde eski kültürel değerler, toplumsal cinsiyet rollerinin tüm cephelerden sirayeti yatmaktadır. Erkekler umumiyetle konfor alanlarının yeni haklarla donanan kadınlar tarafından ihlalini sindirmezken eski cemaat yapısından, gelenek ve dinden getirilen kültürel kodların da yönlendirmesiyle zaten kadını yuvasına hapsedmeyi aklında hep tutmuştur. Böylesi bir hakikat varken siyasi erkin her türlü sınıfı reddeden tutumuna eklenen modern-gelenekçi kadınların düşüncelerinde “ikili kimlik”in muhtevastaki unsurlar da görülmüş olur. Bu “ikili kimlik” yeni-eski kültür, Doğu-Batı, geleneksel-modern gibi çeşitli tezatlarla açıklanabilir. *Vakit* gazetesindeki bu ankete verilen cevaplarda kadınların sözlerinde tespit edilen en önemli yargı, erkek egemen düşünce sisteminin yansımalarının bir türlü yok edilememesidir. Meclis’teki kadın vekil sayısının Atatürk’ün yönlendirmeleriyle 1935 seçimlerinde yakaladığı sayısal toplamın 2018 yılında geçilebilmesi hâlâ kadınların siyasette erkeklere nazaran söz sahibi olamayışının, kadınların siyasette erkekleşmek zorunda kalışlarının ardında yatan kültürel kodların derinliğini

gösterir. Bu kültürel unsurlar, *Vakit* gazetesindeki mülakatlara katılan kadınların ifadeleri merkeze alınarak görünür kılınmıştır.

Kaynakça

- Adıvar, Halide E. (1970). *Mor salkımlı ev*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Afetinan, A. (1982). *Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Agâh S. (1929). Nakiye h. ne diyor?. *Vakit*, 31 Mart 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). Bir zevk meselesi. *Vakit*, 2 Nisan 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). Çocukken gelen his. *Vakit*, 4 Nisan 1929, 1.
- Agâh S. (1929). Tufeyli kadın satılıktır. *Vakit*, 5 Nisan 1929, 1- 3.
- Agâh S. (1929). Hukuk kuvvetli bir idealimdi. *Vakit*, 6 Nisan 1929, 1- 4.
- Agâh S. (1929). Merak ve tecessüs. *Vakit*, 7 Nisan 1929, 1- 3.
- Agâh S. (1929). Bu sırf meslek aşkı. *Vakit*, 8 Nisan 1929, 1- 4.
- Agâh S. (1929). Kadın çalışmamalıdır. *Vakit*, 10 Nisan 1929, 1- 3.
- Agâh S. (1929). Mektebe girmem çok tuhaf oldu. *Vakit*, 11 Nisan 1929, 1- 4.
- Agâh S. (1929). Siyasi hak istiyoruz. *Vakit*, 12 Nisan 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). Bir erkek düşmanlığı. *Vakit*, 15 Nisan 1929, 1- 5.
- Agâh S. (1929). Kadına bütün ikbal yolları açılmıştır. *Vakit*, 16 Nisan 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). İş hayatında kadın ekmek parası için çalışan kadındır. *Vakit*, 18 Nisan 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). Askere bile giderim. *Vakit*, 20 Nisan 1929, 1- 3.
- Agâh S. (1929). Kadın kadındır, erkek erkek. *Vakit*, 21 Nisan 1929, 1- 4.
- Agâh S. (1929). Kadın vatman bile olmalı!. *Vakit*, 22 Nisan 1929, 1- 2.
- Agâh S. (1929). Çalışmaya mecbur olmak. *Vakit*, 23 Nisan 1929, 1- 5.
- Agâh S. (1929). Kadın vatman olmaz!. *Vakit*, 26 Nisan 1929, 1- 4.
- Argunşah, H. (2002). *Şükûfe Nihal*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [Baraner], Suat D. (2018). *Bu roman olan şeylerin romanıdır*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- [Baraner], Suat D. (2019). *Emine*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bir Kari. (1930). Böyle mi olmalıydı?. *Yarın*, 13 Nisan 1930, 3.
- Doğramacı, E. (1985). Cumhuriyet döneminde Türk kadını. *Erdem*, 1/1, 111- 124.
- Gülsüm N. (1929). Kadınlarımız ve intihap hakları. *Vakit*, 7 Nisan 1929, 2.
- Güneş, Z. (2012). Kadınların seçme-seçilme hakkı konusunda Halide Edip'le yapılan bir söyleşi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/2, 157- 162.
- Gündüz, A. (1930). *Çapkın kız*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Gündüz, A. (1945). *Tank tango*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gürpınar, Hüseyin R. (2012). *Billur kalp*. İstanbul: Everest Yayınları.
- İmzasız (1927). 10- 23 temmuz hürriyet bayramı. *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1927, 1.
- İmzasız (1927). Artık bunlara ihtiyacım yok. *İkdam*, 5 Mart 1929, 1.
- İmzasız. (1929). Kadın mübaşir işe başladı. *Vakit*, 31 Mart 1929, 4.

- İmzasız. (1929). Bu gece Maksim’de bir Türk artisti numaralara başlıyor. *Vakit*, 5 Nisan 1929, 1- 2.
- İmzasız. (1929). İclal h. *Vakit*, 7 Nisan 1929, 1.
- İmzasız. (1929). Kadın birliği intihabata hazırlanıyor. *Vakit*, 11 Nisan 1929,1- 2.
- İmzasız. (1929). Kadınlar hazırlanıyorlar. *Vakit*, 3 Mayıs 1929, 1- 5.
- İmzasız. (1929). Kadınlar. *Vakit*, 31 Mayıs 1929, 3.
- İmzasız. (1929). Kadınlar kongresi murahhasımız. *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1929, 1- 2.
- İmzasız. (1929). Kadın erkeğe mağlup olmak için yaratılmıştır. *Vakit*, 4 Nisan 1929, 1.
- İmzasız. (1929). Afet Hanım’ın konferansı. *Vakit*, 4 Nisan 1929, 1.
- İmzasız. (1929). Kadınlar ve mebusluk. *Akşam*, 27 Teşrinievvel 1933, 2.
- İmzasız. (1929). Fransız kadınları Türk kadınına gıpta ediyorlar. *Milliyet*, 25 Kânunuevvel 1934, 2.
- İmzasız. (1935). Kadın sayılab olursa. *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1935, 1- 5.
- İmzasız. (1935). Kadın sayılab olursa. *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1935, 1- 3.
- İmzasız. (1935). Kadın sayılab olursa. *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1935, 5.
- İmzasız. (1935). Kadınlar sayılab seçilince. *Son Posta*, 15 Kânunuevvel 1935, 2.
- Kas, B. (2022). *Cumhuriyet’in onuncu yılı münasebetiyle yazılan romanlarda Cumhuriyet Bayramı ve rejime methiye: Aka Gündüz örneği*, 4. Uluslararası 29 Ekim Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu’nda sunulan bildiri, (47- 57), İksad Puplications.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye’de toplumsal değişime ve kadın*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kondiyoti, D. (1993). Ataerkil örüntüler: Türk toplumunda erkek egemenliğinin çözümlenmesine yönelik notlar. İçinde. Ş. Tekeli (Haz.), *1980’ler Türkiye’sinde kadın bakış açısından kadınlar* (367- 382), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme sürecinde Türk kadını*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Oruz, İffet H. (1986). *Türkiye’de kadın devrimi*. İstanbul: Gül Matbaası.
- Öztamur, P. (2002). Cumhuriyet’in ilk yıllarında güzellik yarışmaları ve feminen kadın kimliğinin kuruluşu. *Toplumsal Tarih*, 99, 46- 53.
- Robins, A. (2023). Meclis’te kadın milletvekillerinin sayısı neden istenen düzeyde değil?. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn0e1je0zm6o>- Erişim Tarihi: 18. 05. 2023
- Saktanber, A. (2009). Kemalist kadın hakları söylemi. İçinde. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, (323- 333), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sertel, S. (2019). *Kadınlığa dair 100. yılında Sabiha Sertel’in büyük mecmua yazıları*. H. Erdem (Der.), İstanbul: Sel Yayınları.
- Şahin, Z. (2022). Türkiye’de seçimlerin cinsiyeti: cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze milletvekili genel seçimleri ve kadın temsili (1935- 2018). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/ 29, 73- 96.
- Şıvgın, H. (1998). Atatürk ve Türk kadın hakları. *Erdem*, 11/31, 245- 258.
- Tek, Z. (2017). Safiye Erol’un yazılarında kadının aile ve toplum içindeki rolü. *Gazi Türkiyat*, 21,163- 179.
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve ikinci dalga feminist hareketlerin karşılaştırmalı incelemesi üzerine bir deneme. İçinde. *75 yılda kadınlar ve erkekler*, Ayşe B. Hacımirzaoğlu, (Ed.), (337- 345), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekin, Nil T. (2002). Türk kadınının sayısal konusuna yaklaşımı. *Toplumsal Tarih*, 99, 36- 40.

Toprak, Z. (2002). Cumhuriyet erkeğinin kadın imgesi. *Toplumsal Tarih*, 99, 2002, 15- 19.

Zihnioğlu, Y. (2016). *Kadımsız inkılap*. İstanbul: Metis Yayınları.

Zorlutuna, Halide N. (1978). *Bir devrin romanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İncelenen Süreli Yayınlar:

Akşam

Cumhuriyet

İkdam

Son Posta

Vakit

Yarın

